

Regioninės veiklos raiška XX a. pradžioje

Alma Ragauskaitė

Įvadas. Regioninė savimonė yra kompleksinis reiškinys, kuriame susikerta teritorinė ir istorinė etnokultūros savastis, persidengia per ilgą laiką susiformavęs regiono etnokultūrinis savitumas ir regionų istorinė atmintis. Žinoma, tai yra daugiasluoksnis reiškinys, kuriame persidengia didelis socialinių tapatybių (socialinio statuso, lyties, etnokultūros, konfesijos, amžiaus ir kt.) rinkinys, formuojamo tiek individo vidinių, tiek ir išorinių aplinkos sąlygų (McCrone, 2015, 14). Dar daugiau – galimas ir kelių skirtingų tapatybės rūšių persidengimas. Labai įdomus teritorinės ir socialinės tapatybės persidengimo pavyzdys yra Ž. Šaknio užfiksuotas gyvenviečių skirstymas pagal socialinę statusą tarpukario Lietuvoje (Šaknys, 1993, 21). Autoriaus teigimu, gyvenviečių skirstymą į „tamsius“ ir „šviesius“, „gerus“ ir „blogus“ kaimus neturėjo etninio ar konfesinio pagrindo ir buvo susijęs su kaimo kaip teritorinio vieneto žmonių garbės suvokimu. Dauguma negatyvaus statuso kaimų buvo vadinti pagal kaimo jaunimui būdingas savybes: „girtuokliai“, „tinginiai“, „razbaininkai“, „mušeikos“, „paleistuvės“, nors galėjo nešlovę užsidirbti ir turtiniu pagrindu“ (Šaknys, 1993, 21). Toks daugialypiškumas rodo, kad regioninė savimonė ir tapatumas yra sudėtingas ir tyrimų reikalaujantis regioninio tapatumo klausimas, vertingas ne tik Lietuvos etnokultūrinių regionų pažinimui, bet ir jų etnokultūrinio savitumo išsaugojimui.

Šiame darbe regioninė savimonė nagrinėjama remiantis XX a. 3–4 dešimtmečio periodikoje surinktais duomenimis apie tuo metu vykdytą regioninę veiklą, regioninę savimonę ugdančius straipsnius, pasisakymus spaudoje. Šiuo tyrimu siekiama identifikuoti Lietuvos regioninės savimonės raišką XX a. pr. Tikslui išskelti uždaviniai:

1. Atskleisti regioninės savimonės raidos dėsninumus;
2. Nustatyti regioninę savimonę skatinančių renginių teritorinę raišką XX a. pr.;
3. Išskirti regioninės savimonės teritorinę sąrangą XX a. pr.

1. Regioninės savimonės ir jos kaita Lietuvoje

Kalbant apie regioninę savimonę susiduriame su dviem tapatybės tipais, skiriamais daugelio autorių (Smith, 1991, 161, Jenkins, 2008, 37–41, Savukynas, 2012, 52, McCrone, 2015, 12–14): kolektyvine savimone ir asmenine tapatybe. Anot D. Jenkins, abi jos negali būti atsietos: kolektyvinės savimonės raiška veikianti per regiono etnokultūrinių broožų bendrumą, papročių bei tradicijų praktiką, kartu formuoja ir jo gyventojų tapatybę. Kitaip

sakant, kolektyvinė savimonė suformuoja etnokultūrinį kontekstą, kurį atskiras individas priima arba ne (Jenkins, 2008, 37–38). Taigi regioninės savimonės – tai reiškiny, kai tam tikra žmonių grupė suvokia save kaip erdvinį vienetą (Zelinsky, 1980, 1–4). Tokiu būdu regioninės savimonės formavimasis ir raiška paremta etnokultūrinio regiono išskyrimu ir identifikacija su juo. Analizuojant etnokultūrinio regiono išskyrimą svarbus tampa kriterijus, pagal kurį išskiriamos žmonių grupės ir formuojasi regioninė savimonė. Anot V. Savukyno, kriterijų, pagal kuriuos galima išskirti žmonių grupes yra labai daug. Vienais laikotarpiais iškeliami vieni, kitais kiti (Savukynas, 2012, 56).

Analizuojant Lietuvai būdingos regioninės tapatybės raidą, turbūt reiktų pradėti nuo etninės tapatybės. Tradicija arba kultūrinis bendrumas, ko gero, buvo pats ankstyviausias kriterijus, leidžiantis identifikuoti skirtingus etnokultūrinius darinius. Turbūt todėl XII a. Nestoro metraštyje, išvardijant Rusiai duoklę mokačias gentis, jie vadinami ne genčių ar teritorijų pavadinimais, bet kalbomis (Jurginis, 1997, 265). Remiantis „Lietuvių kalbos žodyne“ pateikiamomis žodžio „kraštas“ reikšmėmis, reikia manyti, kad ir vardai ankstyviesiems teritoriniams vienetams ar gyvenvietėms dažnai buvo duodami pagal jų gyventojus, pavyzdžiui, Medininkai, Kaltinėnai (Ragauskaitė, 2014). Visa tai remiasi paprotine „pirmos rankos“ arba pirmumo teise. Pasak istoriko A. Dubonio, „istoriniais tyrimais nustatyta, kad žemės savininku tapdavo tas, kuris pirmas užvaldydavo niekieno žemės plotą, išlydydamas girios gabalą, savo ženklą pažymėdamas bičių dreve, nusišienaudamas pievą, užmesdamas tinklą į ežerą“ (Dubonis 2001, 786). Kitaip sakant, žmogus ateidavo į tuščią vietą ir paversdavo ją savo kraštu, o kadangi šią nuosavybę nebuvo lengva išsaugoti, neabejotinai buvo reikalinga giminės arba, tikėtina, ir regioninės bendruomenės pagalba ginant savo teritoriją. Taip ilgainiui gimininė bendruomenė virto teritorine, tačiau giminės reikšmė dalijantis teritoriją išliko dar gana ilgai.

Su teritorine bendruomene greičiausiai prasidėjo ir teritorinės tapatybės kūrimasis, susijęs su XIII a. gynybiniu pagrindu besiformuojančiais gentinių žemių konfederaciniais dariniais ir ankstyvosios Lietuvos valstybės formavimusi. Tokiu būdu jau XIV a. istoriniuose šaltiniuose atsiranda Žemaičių krašto toponimas: 1390 m. žemaičių bajorai Karaliaučiuje „viso Žemaičių krašto vardu“ pasirašė taikos sutartį su Vytautu ir Ordinu (Ivinskis, 1991, 211). Žinoma, Žemaičių krašto minėjimas pirmiausia reiškė funkciškai organizuoto regiono įtvirtinimą, kuris etnokultūrinio požiūriu galėjo būti ir gana margas. Verta paminėti Eugenijaus Saviščevo pastebėjimą, kad savo karine ekspansija žemaičiai buvo gana artimi lietuviams. Jei XIII–XVI a. lietuviai veržėsi Kijevo ir Naugarduko link, tai žemaičiai iki pat XV a. vid., dažnai net nepakludami Lietuvos monarchų valiai, vykdė plėšiamuosius žygius į

Kursą (Saviščevas, 2010, 43) ir kartu buvo gera atsvara lietuvių puldinėjamos gentims, pavyzdžiui, žiemgaliams, kurie XIII a. pab. baigiant užkariauti Žiemgalą, paskirais laukais įsikūrė Šiaulių ir kitose Žemaitijos žemėse (Gudavičius, 1999, 75–76).

Toki teritorinį regioninės tapatybės susiformavimą patvirtina ir Vytauto aiškinamasis raštas, kuriame 1420 m. Žemaitija siejama su žemesne vietoje arba teritorija neįeinančia į Aukštaitiją (Lietuvos branduolį) (Grinaveckis, 1968, 45). Iš esmės šiuo raštu buvo paskelbta, kad etninėje Lietuvoje yra du – Žemaitijos ir Aukštaitijos – kraštai (Baranauskas, 2006), o formuojant Bažnyčios administraciją, suformuotos dvi – Žemaitijos ir Vilniaus – vyskupijos (Jučas, 2004). Vėliau tai lėmė Žemaitijos krašto autonomiškumą, pavyzdžiui, šiam kraštui teikiamose privilegijose buvo pabrėžiama, kad Žemaitija ne prievarta, bet „gera valia prisijungė“ prie Lietuvos valstybės (Pašuta, 1971, 233; Daugirdas, 1997, 74). Ar galima sakyti, kad Žemaitija buvo vadinama žemaičių (sub)etnoso teritorija? Greičiausiai ne. Tačiau ar žemaičiai turėjo savo regioną? Tikrai taip. Būtent Žemaitijos administracinis statusas davė tvirtą pagrindą išlaikyti žemaičių etnokultūrinį tapatumą, funkciškai organizuotą etnokultūrinį regioną, o jo gyventojams vadintis žemaičių savivardžiu.

Teritorinės tapatybės įsitvirtinimą rodo ir „žemaičių kalbos“ pavyzdys. Nuo XVI–XVII a. formuojant lietuvių raštiją Lietuvoje, buvo suformuoti du oficialūs rašomosios kalbos variantai: žemaičių kalba ir lietuvių kalba. Pirmoji buvo skirta Žemaičių vyskupijos poreikiams tenkinti, nors, anot Z. Zinkevičiaus, buvo kildinama iš Nevėžio žemumos, kur dabartinės tarminės klasifikacijos požiūriu vyravo aukštaitiška tarmė (Zinkevičius, 2006, 176). Šio krašto tarmė nuo seno atliko tam tikro šnekamojo interdialekto funkcijas Žemaičių kunigaikštystėje ir vyskupijoje (Zinkevičius, 1977, 240). Nuo XVIII a. pradėjo formotis žemaičių tarmės samprata. Žlugus LDK ir išnykus seniems jos administraciniams padalijimams, buvusios Žemaičių seniūnijos ploto šiaurės vakaruose dėl kuršių ir „žemaičių“ sumišimo atsiradusi tarmė gavo tradicinį žemaičių tarmės vardą, o likusios Lietuvos tarmę (davusią pradžią ano meto „žemaičių kalbai“) imta vadinti aukštaičių tarme (Zinkevičius, 1981, 15–16).

Remiantis V. Savukyno konfesinės tapatybės istorine analize, galima teigti, kad teritorinė tapatybė toli gražu nebuvo vienalytė. Anot autoriaus, ilgą laiką Lietuvoje vyravo tapatybė pagrįsta konfesiniu kriterijumi, kuris galiojo ir didikams, ir bajorams, ir valstiečiams. Tokios senosios tapatybės reiškiny su įvairiomis išimtimis prasidėjo XVI a. antrojoje pusėje, o ryškesnius kontūrus įgavo XVII a., išlikdamas iki XIX amžiaus (Savukynas, 2012, 266). Ir šiuo požiūriu gyventojų skirstymas į savus ir svetimus buvo daug griežtesnis: lenkas katalikas visada buvo artimesnis už lietuvių nekataliką. 1891 m. G. Petkevičaitė-Bitė apie valstiečius

rašė: „Dabar daugis iš jų jau patiria lietuviškos žmonių giminės – nekiek prastesnės už lenkišką, vokišką arba maskolišką – nes iki šiol mokėjo jie save vadinti tik katalikais arba evangelikais, nežinodami tarp žmonių kito skyriaus, kaip tik tikėjimiško“ (Varpas, 1891, 11, 172).

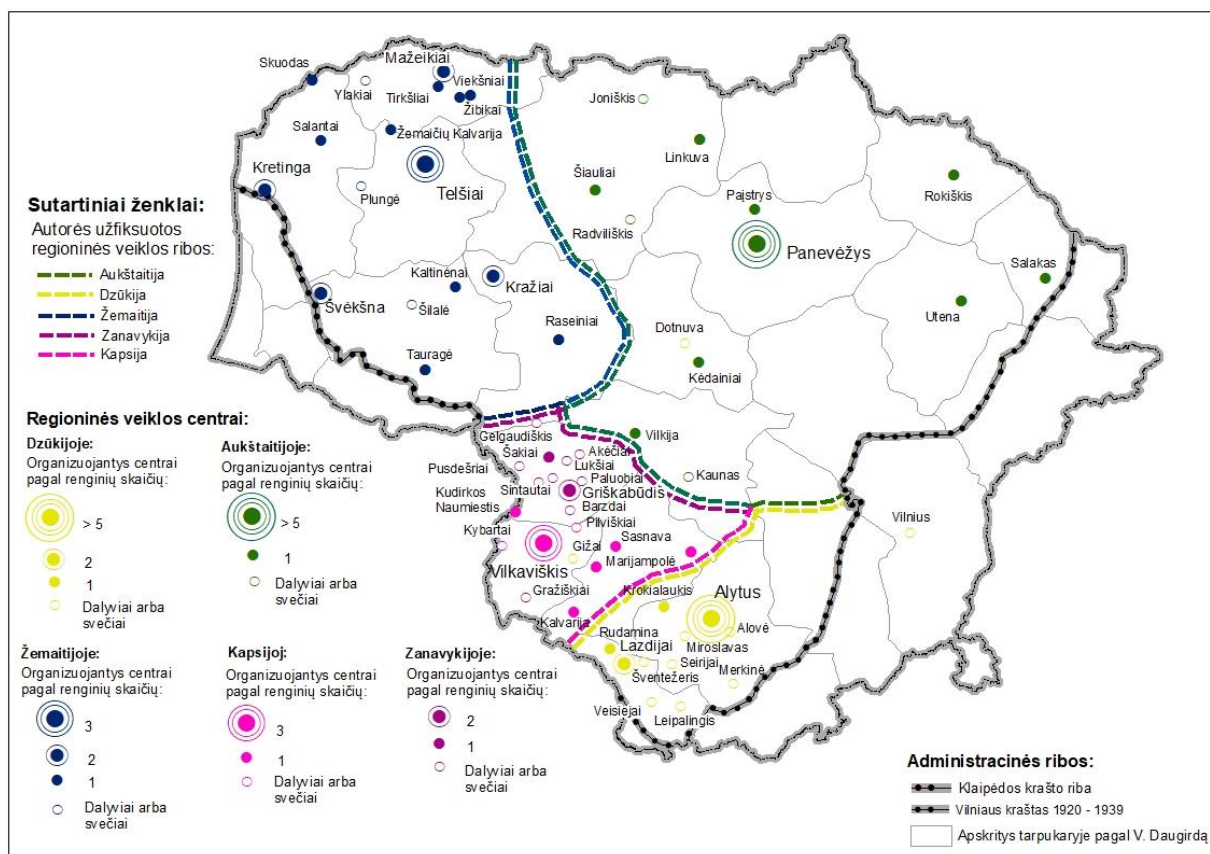
Regioninė tapatybė pradėjo virsti etnine ir lingvistine XIX-XX a. pr., kada etnologinis Lietuvos savitumo pagrindimas tapo itin svarbus. P. Kalnius, analizuodamas žemaičių tapatybės klausimą, aiškiai pastebi, kad žemaičių etniškumo dilema, siekianti viduramžių laikus, iš esmės buvo išspręsta maždaug tik XIX a. pr., kada etnonimas „žemaičiai“ pradėtas dažniau vartoti lietuvių sinonimo prasme (Kalnius, 2012, 44). XX a. pr. vykstant diplomatinėms deryboms dėl Lietuvos valstybės teritorijos atstatymo dažnai buvo spausdinami straipsniai Nepriklausomos Lietuvos etnologinių, lingvistinių sienų klausimu (Rytas, 1925, 91(396), 3; 1928, 85(1265), 3). Būtent tokiam kontekste susiformavo ir Suvalkijos regiono samprata, turinti aiškią aliuziją į etninei Lietuvai turinčią priklausyti 1867 m. įkurtos Suvalkų gubernijos teritoriją, vadinamą Suvalkų kraštą: „Dabar Suvalkai su Seinų ir Augustavo apskritimis yra lenkų valdomoj pusėj, o bemaž visas Suvalkų gubernijos plotas yra Lietuvos valstybėj. Seinuose lietuvių prisirenka didžiulė bažnyčia. Yra keli valsčiai kaip Punsko, Krasnavo ir kiti perdėm lietuviški. <...> Suvalkų turguj žmonės balsiai derasi ir rekauna lietuviškai. Žydai Suvalkuose visi moka lietuviškai. Į turgus daug lietuvių atvažiuoja nuo Filipavo, Cipliškių, Vygrių, Punsko. Pasitaiko lietuvių net iš Augustavo girių“ (Rytas, 1925, 91(396), 3). Būtent XX a. paplinta ir dzūkų etnonimas, manoma, atsiradęs XVIII – XIX a. su niekinamu priereikšmiu pašiepiant dzūkišką kalbėsenos būdą (Salys, 1938; Salys, 1990).

Pastaruoju metu regioninė savimonė yra siejama su gyventojų etniškumu. Etnologų skiriamos dvi etniškumo sampratos kryptys (Kalnius, 2012, 37): primodialistinė, kur etniškumas įvardijamas kaip prigimtinis reiškinys, pagrįstas etnokultūriniu bendrumu ir istorine iš kartos į kartą perduodama tradicija, ir konstruktyvistinė – pagal kurią etniškumas yra iš esmės dirbtinai suformuotas arba tiesiog įsisamonintas kultūrinis bendrumas, išreiškiamas objektyviomis kolektyvinėmis priklausomybės charakteristikomis: bendra teritorija, kalba, socialine raida, religija, pasaulėjauta ir psichologine sandara (Лаллукка, 1997). Nors pirmoji kryptis yra pagrįsta kolektyvinės savimonės raiška, visgi nustatant regioninės savimonės ribas vis dažniau linkstama ieškoti individualiosios savimonės apraiškų, apklausiant gyventojus, su kuriuo regionu jie save identifikuoja, kuriam simpatizuoja ir pan. Kitaip sakant, regioninės savimonės pagrindu tampa savanoriškas apsisprendimas. Įdomu, kad tokios regioninės savimonės sampratos ištakos siekė tarpukario Lietuvos laikus. Lietuvoje dar 1932 m. teisininkas M. Riomeris lemiamu priklausymo tautai kriterijumi įvardija ne objektyvius

tautiškumo požymius, bet greičiau subjektyvų asmens tautinį apsisprendimą (Römeris, 1932). Žinoma, ši mintis gerai suprantama tautinio atgimimo kontekste ir yra itin gabi iki šiol. Paminėtinas savitas istorinių regionų tapatybės reiškiny, kada istoriškai kažkuriuo laikmečiu gyvavę etniniai ar funkciniai regionai įsmenina dabartinių gyventojų regioninę savimonę ir tampa regioninės savimonės tapatumo pagrindu. Bene geriausias pavyzdys Žiemgalos savimonės regionas, susiformavęs puoselėjant ir skatinant žiemgališką tapatybę. Šiuo tikslu 1988 m. minint Pakruojui 400 metų jubiliejų buvo įkurtas klubas „Žiemgala“. Tokia idėja kilo būreliui entuziastų ir kraštotyrininkų, kurie tęsė žymaus kraštotyrininko Juozo Šliavo darbus. Po metų klubas buvo reorganizuotas ir tapo „Žiemgalos“ draugija, į kurios veiklą įsitraukė jau ne tik Pakruojo, bet ir Joniškio bei Pasvalio žiemgaliai. Šiuo metu klubas persikėlęs į internetinę erdvę, socialinio tinklo „Facebook“ paskyrą, ir vienija žiemgalius iš visos Lietuvos. Panašiai istorinis Sūduvos vardas atgimsta ir dažnai pakeičia Suvalkijos regiono pavadinimą ir dažniausiai yra taikomas etnokultūrinės krypties organizacijose: „Jaunoji Sūduva“, „Sūduvos kraštas“, Sūduvos vietos veiklos grupė, Sūduvos kultūros fondas (Ragauskaitė, 2016).

2. Regioninės veiklos teritorinė raiška XX a. pr.

Atliekant regioninės savimonės raiškos analizę, buvo skaitoma XX a. pr. periodika ir renkami straipsniai, kuriuose būtų etnokultūrinių regionų pagrindu arba regiono etnonimo vardu organizuojama regioninė veikla: aukštaičių, dzūkų, suvalkiečių, žemaičių, Mažosios Lietuvos regioniniai kongresai, suvažiavimai, konferencijos, susitikimai ir pan., atliekami visuomeniniai veiksmai bei pateikiami kelionių po regioną aprašymai. Didžiąją surinktos regioninės veiklos dalį sudarė pavasarininkų ir ateitininkų katalikiškojo jaunimo judėjimas. Surinkti regioninės organizacinės veiklos duomenys pateikti lentelėje (2 priede), o susisteminta informacija išryškinta žemėlapyje:

1 pav. Regioninės veiklos teritorinė raiška XX a. pr.

Remiantis surinktais duomenimis, XX a. pr. to meto gyventojų supratimu Lietuvoje buvo penki regionai. Visgi analizuojant XX a. pr. periodikoje surinktą informaciją, galima teigti, kad etnokultūriniai regionai XX a. pr. turėjo žymiai aiškesnį statusą nei dabartinėje Lietuvoje. Jie buvo tarsi nereglamentuotas funkcinis teritorinis vienetas, kurio pagrindu galėjo būti skirstoma regioninė veikla: vykdomi susirinkimai (Rytas, 1924, 154(165), 2; Rytas, 1924, 164(175), 2-3), renkamos aukos (Aušra, 1932, 43(2), 1), pranešami rugiapjūtės pradžia (Rytas, 1931, 164(2210), 6), regiono vardu teikiamos telegramos vyriausybei ir Seimui (Rytas, 1924, 131(142), 2; 1926, 137(729)). Pavyzdžiui, 1924 m. liepos 5 d. vykęs Pavasarininkų sąjungos kongresas „ligi pietų dirbęs savo visumoj, po pietų išsiskirstė dirbti atskirais savo regionais, Regionų „Pavasario“ sąjungoj yra iš viso 4 – žemaičių, aukštaičių, suvalkiečių ir dzūkų“ (Rytas, 1924, 154(165), 2). Turbūt todėl ir klausimų, kam save priskiriu, arba, kuo save laikyti, nekildavo. Būdamas žemaitis, aukštaitis, suvalkietis ar dzūkas, darai, kas numatyta šiam regionui. Ištraukoje apie 1924 m. Dzūkų regiono I-ąjį pavasarininkų kongresą rašoma: „Būdamas dzūkas, nuėjau į dzūkų regiono skiriamąją posėdžiams salę – mokytojų seminarijoj“ (Rytas, 1924, 154(165), 2) arba „P. ministeris Krupavičius sveikina dzūkus, būdamas pats dzūkas“ (Rytas, 1924, 154(165), 2). Kiekvieno

savimonės regiono ribos, vidiniai centrai ir gyventojų būdo bruožai, atsispindėję XX a. pr. periodikoje yra pateikiama kiekvieno savimonės regiono atskirai kitame skyriuje.

3. Regioninės savimonės raiška XX a. pr.

Aukštaitijos regioninės savimonės raiška.

Regioninės savimonės raiškos ribos. Pagal XX a. pr. vykdytą pavasarininkų organizacinę veiklą Aukštaitijos regionas susidėjo iš 12 rajonų, kurie to meto periodikoje, netgi išrikiuoti veiklumo prasme: Panevėžio, Šiaulių, Rokiškio, Utenos, Biržų, Linkuvos, Joniškio, Ukmergės, Zarasų, Kėdainių, Kauno ir Trakų rajonai (Rytas, 1925, 148(453), 3). Kita vertus, toks didelis Aukštaitijos regionas nebuvo nei tolygus, nei itin aukštaitiškas. Gana dažnai buvo linksniuojama sulenkėjusi regiono dalis piečiau Panevėžio ir Ukmergės, apimanti Kėdainių, Jonavos Kaišiadorių apylinkes (Akstinas, 1924a, 2; Raustas, 1931b, 4; Sabaliauskas, 1931, 3-4), kur žmonės nors ir sulenkėję, tačiau gerai organizuoti: „nors seniai sulenkėję, kalba lenkiškai, bet jaunimas, ypatingai susibūręs gausinguose būriuose pavasarininkų ir šaulių, kelia lietuvišką dvasią ir gražias mūsų tautos tradicijas. Šeštadienio ir sekmadienio vakarais girdėti lietuviškos dainos ir armoškos garsai kartais iki aušrai“ (Sabaliauskas, 1931, 3).

Kita vertus, XX a. pr. periodikoje išryškinamas ir Aukštaitijos etnokultūrinis branduolys arba tikroji Aukštaitija. Štai kaip viename kelionių aprašyme randame taikliai apibūdintą šio regiono išskirtinumą – etnokultūrinį mozaikiškumą: „Utena-Anykščiai-Debeikiai-Svedasai-Užpaliai-Vyžuonos-Daugailiai lyg sudaro Aukštaičių kalbos, papročių bei tradicijų branduolį. Kalbų čia tikras centras, vienaip kalba užpaliečiai, kitaip debeikiečiai, dar kitaip svėdasiškiai ir t.t., kas parapija, tuo kitokie ir vis labai skirtinga kalba. Iš tiek galima išskirti tipinigiausią aukštaičių kalbą. Papročiai bei tradicijos irgi sveikai susikristalizavę sudaro savotišką centrą. Nežinau, ar taip atrodo, o gal yra mažiau veidmainių, daugiau aiškaus nusistatymo žmonių“ (Raustas, 1931b, 4).

Regioniniai centrai. Pagal pavasarininkų ir ateitininkų vykdomą regioninę veiklą XX a. pr. Aukštaitijoje išsiskiria Panevėžio miestas, kuriame iš esmės buvo organizuoti visi rasti regioniniai renginiai (žr. žem.). Turbūt todėl dažniau jie vadinama tiesiog Panevėžio regiono, o ne aukštaičių, Aukštaitijos konferencijomis ar kongresais (Rytas, 1924, 134(145), 3; 1926, 130(722), 2; 1928, 6(1186), 3). Remiantis Rokiškio apylinkių aprašymu, dažnai į tokius renginius kaimo žmonės žiūrėdavo gana atmetinai: „Draugijos daugeliui šio kampelio „tiligentų išmislas“. Bet yra gražių jaunimo kuopelių, ūkininkų ratelių ir kitokių organizacijų“ (Rytas, 1924, 176(187), 2). Autoriaus teigimu, saviveikla veikė nemažoje dalyje to meto miestų

ir miestelių: Skapiškyje, Pandėlyje, Kvetkuose, Rokiškyje, tačiau ji neišaugo iki regioninio lygio renginių. Ir nors tokiam kontekste Panevėžio organizuojantis vaidmuo atrodytų gana dirbtinas ir tarsi priverstinis regiono veiklos organizavimas, sprendžiant pagal dalyvių skaičių, visgi buvo gan populiarus tarp regiono gyventojų (Rytas, 1925, 143(448), 3).

Žmonių būdas. Apibūdinti aukštaičių būdą gana sudėtinga, nes informacijos apie tai XX a. pr. periodikoje nėra daug. Vienas bruožas, pateiktas kelionės po Lietuvą aprašymuose – žmonių paprastumas ir nuoširdumas: „nežinau ar taip atrodo, o gal yra mažiau veidmainių, daugiau aiškaus nusistatymo žmonių. Pastebėsi nemaža sveikų papročių. Pirmiausia čia nuoširdumas“ (Raustas, 1931b, 4).

Dzūkijos regioninės savimonės raiška

Regioninės savimonės raiškos ribos. XX a. pr. Dzūkijos regiono ribos buvo suvokiamos dvejopai. Viena vertus, jas buvo bandoma priartinti administracinėms Vilniaus krašto riboms: „Dzūkija – tai gana platus kraštas, išilgai einęs iš pietų į rytus. Prasideda maždaug jau nuo Kalvarijos, Liubavo, Punsko visu dabartiniu pafrončiu tęsiasi ligi Nemuno, per jį persimeta ir eina tolyn ligi Švenčionių. Okupuota dalis tai Dzūkijos kraštas“ (Rytas, 1924, 160(171), 2). Panašų apibūdinimą randame ir kitame laikraščio numeryje: „Eina ji <Dzūkija> abiem Nemuno krantais. Suvalkų krašto pusėj prasideda maždaug nuo Prienų, užgriebdama čia Simną, Krosną, Kalvariją, Lazdijus ir lenkų okupuotuosius Seinus“ <...> „Taip iš Lydos pro Švenčionis, ana Vilniaus puse prieina dzūkų žemė į Lietuvos šiaurryčius, beveik į pat padauguvį“ (Akstinas, 1924a, 2).

Kita vertus, aprašant Dzūkijos ribas gana aiškiai matomas šio regiono nevienalytiškumas ir šiek tiek dirbtinis jo teritorijos „sulipdymas“ iš sunkiai kitiems regionams priskiriamų kampelių. Tokiu būdu išryškėja regiono tvirtas branduolys, to metu laikraščiuose vadinamas „tikriausiąja Dzūkija“: „Vilniaus pusėj tikroji Dzūkija prasideda Alytaus parapija ir eina į Varėną, Merkinę, Perloją, Nedzingę, į lenkų užgrobtuosius Valkininkus, Marcinkonis (lietuviškiausiąjį kampelį visoje Lietuvoje) Ratnyčią, Druskininkus, žodžiu ligi pat Gardino, kur turėtų būti tikroji pietinė Lietuvos siena“ (Akstinas, 1924a, 2) arba tiesiog Alytus, Šeštokai, Lazdijai, Merkinė, Varėna, Miroslavas ir kiti pietų Lietuvos miestai ir miesteliai (Rytas, 1925, 191(496), 1). Būtent ši teritorija XX a. pr. laikraščiuose vadinama Dainavos šalimi (Rytas, 1925, 194(499), 1; 1931, 181(2227), 5; 1931, 211(2257), 6; Rinkevičius, 1931, 4).

Greta tikrosios Dzūkijos prijungiamos nei artimos, nei tolimos papildomos dalys: šiaurrytinė Švenčionių krašto dalis ir tautinių marginalijų problemų turinti Nemuno-Neries tarpupio dalis. Švenčioniškius dzūkams bandoma priskirti tarminiu požiūriu: „švenčioniškiai

vadinami ciekais, bet juos lygiai gražiai galime vadinti ir dzūkais“ (Akstinas, 1924a, 2), o Nemuno-Neries tarpupio teritoriją šiuo požiūriu Dzūkijai priskirti ne visai išeina: „Didžioji Trakų apskrities pusė, šiandien Alytaus ir Kaišėdorių apskričių valsčiai nuo Nemoniūnų, Jiezno, Stakliškių, Pivašiūnų ligi pat panerio ir Trakų – nevadinama jau Dzūkija, nes ten žmonės nesako jau „dz“, „c“ vietoje „d“, „t“, „č“, nebežino jau ten ir kai kurių atskirų archajinių, tik dzūkų tarmė išlikusių žodžių, tačiau visa kalbos dvasia, jos koloritas (keitoji l vietoj minkštosios ir t.t.), veiksmažodžių linksniavimai (eitau, darytau, eitai, darytai ir t.t.) turi ir ten vis tas pačias vyriausiasias „dzūkų“ tarmės ypatybes“. Galiausiai toks priskyrimas paaiškinamas praktiniu požiūriu: „Taigi Dzūkijai tenka priskirti ir tos ne visai dzūkiškos parapijos, kurių yra keliolika ir kurios eina nuo Pūnios-Darsūniškio-Kaišėdorių ligi pat Trakų.“ <...> „Be to, toji Lietuvos dalis atskirta nuo Aukštaičių tuo aplenkintuoju ruožu, kuris prasideda pakaunė ir pro Jonavą eina Ukmergės link. Tokiu būdu to krašto lietuvybė negauna tokių tiesioginių impulsų iš Aukštaičių Lietuvos ir šios pastarosios vietiniai vadai nepasiekia to krašto kuriam tokiu būdu tautiniai visuomeniniai darbe savaime lieka tik šlietis į panemunio dzūkiškąją sritį ir veikti kuo artimiausiajam su ja kontakte norint, kad tas veikimas būtų gyvesnis ir platesnis“ (Akstinas, 1924a, 2). Galbūt todėl ir 1924 m. liepos 12-13 d. Alytuje rengiant Dzūkijos ateitininkų konferenciją susirinko dalyvių iš įvairiausių vietovių, kur tik dzūkų esama: Alytaus, Lazdijų, Marijampolės, Kauno, Merkinės, Gižų, Prienų, Dotnuvos ir kt. gyvenviečių (Rytas, 1924, 160(171), 2), tačiau svečių iš Kaišėdorių-Trakų ar Švenčionių krašto nebuvo.

Regioniniai centrai. Dėl Vilniaus krašto okupacijos paprastai XX a. pr. laikraščiuose išryškinama nepriklausomoje Lietuvoje esančių Dzūkijos centrų reikšmė: „žymesnieji moksleivijos centrai yra Alytus, Lazdijai, Merkinė ir Prienai; be to, nemaža dzūkų mokinas dar Marijampolėje. Alytus randasi kaip ir vidury tarp visų tų vietų, yra kaip ir natūralis mūsų pusės (laisvosios, neokupuotos) Dzūkijos centras“ (Akstinas, 1924c, 2). Svarbu pažymėti, kad dzūkų centruose švietimo veikla nebuvo tvirtai organizuota, be to ir pačių dzūkų ateitininkų veikimo komitetas nuo įsikūrimo veikė Marijampolėje (1924-1925 m.) (Akstinas, 1924e, 2; Rytas, 1925, 153(458), 2), nors visi regioniniai katališko jaunimo suvažiavimai daugiausia buvo organizuojami Alytuje (žr. žem.). Aspkritai visame Dzūkijos regione gimnazijas turėjo tik Alytus ir Lazdijai (Leimonas, 1928, 2), kaip apsišvietęs ir susiorganizavęs Dzūkijos centras dar minimas Nemunaitis (Rytas, 1925, 99(404), 3). Merkinės reikšmė išskirtinė istoriniu požiūriu, jai skiriami istoriniai straipsniai (Ruseckas, 1925; Rytas, 1931, 211(2257), 6), tačiau jaunimo regioninės veiklos organizavimo požiūriu ji nebuvo stipri.

Kalbant apie regiono kultūrinius centrus, išskirtinai pažymėtinas Seinai, kuriuose 1918 m. buvo įkurta „Žiburio“ gimnazija, o Seinus okupavus Lenkijai ji perkelta į Lazdijus. I. Slavėno teigimu, šios gimnazijos tikslas visada buvo aiškus - purenti apleistus Dzūkijos dirvonus (Slavėnas, 1928, 1). Tokiu būdu Seinų rajonas su centru Lazdijuose tapo reikšmingas XX a. pr. Dzūkijos regiono organizaciniame gyvenime. Čia paminėtinas 1926 m. viešas dzūkų regiono vardu išspausdintas protestas prieš Seimo priimtą amnestijos įstatymo projektą, kuris, anot protesto autorių, leistų sudaryti sąlygas paleisti iš kalėjimo nedovanotinus nusikaltėlius: „Lenkijos šnipus, komunistus ir įvairius teroristus“. Turint mintyje 1924 m. Žemaitijos regiono telegramą Vyriausybei ir Seimui, matosi, kad dzūkų protestas nebuvo pirmasis toks regioninis pareiškimas, o greičiau pakartojo anksčiau taikytą politinę praktiką, visgi įdomu, kad Seinų rajono dzūkai buvo žymiai tvirtesnės organizacijos nei likusi Dzūkijos regiono dalis (Rytas, 1926, 137(729), 1) ir kartu darė didelę įtaką kultūriniam viso regiono gyvenimui. Būtent Seinų „Žiburio“ gimnazijos direktoriaus kunigo dr. Gustaičio iniciatyva 1924 m. Lazdijuose buvo įkurtas Dzūkijos muziejus (Rytas, 1924, 160(171), 2; 1925, 153(458), 2), o 1926 m. Dzūkų pavasarininkų kongrese Lazdijuose sušauktos Seinų rajono pavasarininkų kuopos (Rytas, 1926, 193(785), 2).

Žmonių būdas. Dzūkų būdas XX a. pr. laikraščiuose buvo minimas gana dažnai. Kita vertus, kadangi didžioji dalis tokių straipsnių turėjo gana aiškų patriotizmą žadinantį siekį, žmonių ypatybės galėjo būti pagražinamos, arba paryškintos straipsnio ar pranešimo įtaigai padidinti. Pavyzdžiui, Dzūkijos I-me pavasarininkų kongrese: „raginta taip pat nepamesti dzūkų būdo ypatybių: kietumo, linksmumo, patvarumo ir atvirumo. Pono Ministerio kalba sutvirtina dzūko sieloj pasiryžimą, o salėj sukelia dideliausių ovacijų“ (Akstinas, 1924a, 2). Gan taiklų dzūkų būdo apibūdinimą yra pateikęs J. Leimonas: „Dzūkas yra gyvo temperamento. Jo gyvumui, judrumui negali prilygti joks kits Lietuvos gyventojų tipas. Dzūkas visa staigiai atjaučia ir į visa staigiai reaguoja. Dzūkai kartu yra linksmi, mėgstą dainas ir šposus“ (Laimonas, 1928, 2). Jautrumas, staigumas minimas ir pavasarininkų konferencijų paskaitose kalbant apie girtuoklystės žalą: „dzūkai yra jautrūs, dainingi ir pikti“ (Rytas, 1925, 192(497), 3).

Visgi dažniausiai dzūkų būdas yra siejamas su tariamu linksmumu, nors tiksliau turbūt reiktų įvardinti tiesiog dainavimu. Būtent dainos ir ypač dzūkų pavasarininkų kongresuose dažnai būdavo naudojamos auditorijos pritraukimui. Kita vertus, ar tai buvo „dzūkų linksmumo“ požymis, sunku pasakyti, greičiau kolektyvinės komunikacijos ir regionui reikalingo bendruomeninio susitelkimo išraiška: „Po kelių atsisveikinimo kalbų užtraukiamas tautos himnas. Po jo dzūkaitės pradeda savo dainas. Liejasi dzūkiški aidai Šiauliu mieste ir ne

svetimi jie atrodo, ne, tai artimi senai girdėti motyvai. Tiesa, liūdni daugumoj, kaip liūdna ir pati šiandieninė dzūko siela. Bet pats liūdesys, kaip paprastai būva, nestumia nusiminimam, neima apatija, oi ne – jame yra kas galinga, didu, lyg iš kažin kur atsiranda naujų jėgų“ (Akstinas, 1924a, 2). Panašiai uždaroma ir 1924 m. dzūkų ateitininkų konferencija: „tai dainos, tai žaidimai nedavė niekam ramybės. Taip pasilinksminę, saulei leidžiantis, leidosi visi namo. Dainos lydėjo jų kelią. Galingi aidai po pušynus liudijo, kad dzūko siela yra graži ir galinga“ (1924, 160(171), 3). O 1925 m. Pavasarininkų sąjungos Dzūkijos regiono kongrese suorganizuota ir atskira dzūkų dainų diena (Rytas, 1925, 128(433), 2).

Dar vienas dzūkų bruožas – kūrybiškumas ir dekoratyviškumas. Rengiant 1925 m. pavasarininkų kongresą, matyt, bandyta surinkti visas įvairiausias dzūkų veiklos sritis, todėl į programą įtraukta ne tik dzūkų dainų diena, bet ir dzūkų olimpiada bei dzūkų tautodailės ir rankdarbių paroda (Rytas, 1925, 122(427), 3), pakvietimui į šventę dar parašytas feljetonas (Dzūkas, 1925, 3). Taigi nenuostabu, kad ir tautodailės bei rankdarbių parodoje nestigo eksponatų „iš visų Dzūkų kampų“, o parodos aprašymas tapo itin poetiškas: „Iš tų audimų galima spręsti, kad dzūkės – tai pačios darbščiausios Lietuvos moterys, kurios laisvu nuo laukų darbo metu į savo audinius, mezginius ir kitus darbelius deda sielą, dainų melodijų ir širdies liūdesio aidus. <...> dzūkė moteris didi savo darbeliais, didi ir savo dvasia“ (Rytas, 1925, 195(500), 1).

Galiausiai skaitant kelionės po Dzūkijos aprašymą, krenta į akis labai taiklus J. Leimono pastebėtas dzūkų būdo bruožas – žodinės tradicijos gajumas, autorius siejamas su švietimo stoka, kartu galbūt susijusęs ir su itin dideliu kolektyvinės komunikacijos ir visuomeniškumo poreikiu dzūkų charakteryje: „Apšvieta menka, laikraščių, bendrai paėmus, nedaug skaito, kiti apšvietimo ir informacijų būdai sunkiai prieinami, tai paprastai įvairiausiaiis gandai gyvena. Visus tuos gaudus jie paslaptinai vienas kitam ciučena kartais pasidairydami, kad neišgirstų tie, nuo kurių kartais ir labai skaudžiai gali nukentėti. Šitas padėjimas tik dar daugiau gaudus gimdo ir todėl su paslaptinumu idomumu dar sparčiau juos iš lūpų į lūpas leidžiama“ (Laimonas, 1928, 2).

Suvalkijos regioninės savimonės raiška

Regioninės savimonės raiškos ribos. Remiantis XX a. pr. periodika, Suvalkijos regionas teritorine prasme atitiko Užnemunės funkcinį regioną ir buvo vartojamas tarsi sinonimas: „Tautiškas mūsų susipratimas vadinamuosiuose Suvalkuose ėmė atgyti anksčiau kaip kituose Lietuvos kampuose. <...> Taigi pirmutinis mūsų laikraštis „Aušra“ ir kiti paskui ją ėję iš prūsų laikraščiai Užnemunėje (Suvalkuose) turėjo gana daug skaitytojų“ (Rytas, 1926, 27(621), 2). Tai rodo, kad Suvalkijos vardas dar nebuvo tvirtai prigijęs, juolab, kad XX a. pr. periodikoje

dažniausiai tiesiog buvo atskiriamos dvi – zanavykų ir kapsų dalys: atskirai aprašinėjamos jų ribos (Cimbalas, 1931, 6; Raustas, 1931a), atskirai aprašomas žmonių būdas (Paežerietis, 1925a, 2; 1925b, 2-3; 1925c, 2; 1925d, 2; 1925e, 2; Cimbalas, 1931, 6), netgi krašto istorija leidžiama atskirai (Totoraitis, 1929; Rytas, 1931, 179(2225), 6). Kita vertus, šiame kontekste svarbu paminėti ir viso Suvalkijos krašto istorijai skirtą leidinį – Sūduvos Suvalkijos istorija (Totoraitis, 1938), kuriame Suvalkijos regiono istorija ir kultūra pateikiama nuo baltų gentinės santvarkos laikų.

Taigi kalbant apie Suvalkijos regiono ribas, šiaurinė Suvalkijos regiono dalis, vadinama Zanavykija, yra iš esmės tapatinama Šakių apskrčiai ir yra siejama su Novos upės, nuo kurios ir kilęs krašto vardas: „pats zanavyko vardas pareina nuo tekančios per šį kraštą Novos upės. Zanavykai – užnovio gyventojai“ (Cimbalas, 1931, 6). Vakaruose – Zanavykijos eina valstybine siena, todėl sakoma: „Nuo Smalininkų iki Kapsijos – daugiau kaip 60 klm. siena Zanavykų kraštas susisiečia su Prūsų kraštu“ (Matijošaitis, 1931, 5). Šiaurėje Zanavykija Nemuno upe ribojosi su Žemaitija: „visoje Zanavykijoje didesnė pakalnė ir vienintelis kalnelis – Nemuno pakrantė, kuri skiria zanavykus nuo labai skirtingų žemaičių. Nemuno vanduo yra lyg ir neutrali zona apsaugot vienus nuo kitų įtakos“ (Raustas, 1931a, 3). Kadangi Zanavykija yra susipratusių ir sąmoningų katalikų kraštas, davęs daugybę žymių kultūros veikėjų, rytiniai šio krašto pakraščiai išsiskiriami gyventojų kultūriniu tamsumu: „rytinė Griškabūdžio parapijos dalis yra Palubių parapija, kuri laikoma tamsiausiu Zanavykijos kampeliu. Tai tamsybei čia naikinti daug kliudo miškai, kuriuose gerai vyksta samagonkos pramonė. Už tai tamsybės apaštalai čia turi pasisekimo“ (Rytas, 1931, 179(2225), 6).

Apie Kapsų krašto ribas tiek daug aprašymų nerasta, tačiau jas nesunkiai galime nustatyti pagal aplinkinių regionų aprašymus: Vakaruose ir pietuose Kapsijos riba einanti valstybine siena, rytuose matyt siekė Prienus, Simną, Krosną, Kalvariją, nuo kurių tarsi turėjo prasidėti Dzūkija (Alkstinas, 1924a, 2; Rytas, 1924, 160(171), 2).

Regioniniai centrai. Kalbėti apie Suvalkijos regiono svarbiausius centrus sudėtinga, nes jei viename straipsnyje yra iškeliami Marijampolė – kaip didžiausias Suvalkijos centras ir, be abejo, Kapsijos sostinė (Rytas, 1931, 216(2262), 6), tai kitur itin pagerbiami visam kraštui nusipelnę Zanavykijos kultūriniai centrai: Griškabūdis (Rytas, 1931, 179(2225), 6), Šakiai (Rytas, 1928, 144(1324), 4), Sudargas (Rytas, 1931, 137(2183), 2), Gelgaudiškis (Rytas, 1931, 131(2177), 2). Be to, svarbu, kad kartais Suvalkijai priskirti centrai nebūtinai priklausė šiam regionui. Galbūt dėl itin skirtingo švietimo ir kultūrinės veiklos organizuotumo lygio Suvalkijos ir Dzūkijos regionuose, riba tarp jų kultūrinių centrų nebuvo ryški, nes dažnai Suvalkijos švietėjiška ir kultūrinė veikla apimdavo ir Dzūkiją, o dzūkiški kultūriniai centrai

būdavo įvardinami greta suvalkiečių: „Visoj Suvalkijoj „Žiburys“ įkūrė Šakių, Vilkaviškio, Kybartų, Prienu, Lazdijų gimnazijas, Naumiesčio, Marijampolės, o valdžia tik Alytų. Taigi privatinė „Žiburio“ Dr-ja daug daugiau Suvalkijoj nudirbo kultūros darbe“ (Matijošaitis, 1928, 4).

Taigi apibendrinant surinktą XX a. pr. kultūrinės veiklos organizavimo informaciją, svarbiais kapsų krašto centrais, kuriuose buvo organizuota nemažai kapsų jaunimo pavasarininkų ir ateitininkų renginių, buvo: Vilkaviškis (Rytas, 1925, 120(425), 3; 1928, 111(1291), 4; 117(1296), 1; 128(1308), 2; 150(1330), 2) ir Marijampolė (Rytas, 1928, 111(1291), 4; 121(1301), 2), kurioje taip pat 1925 m. atidarytas liaudies universiteto „Pavasaris“ skyrius (Rytas, 1925, 105(410), 2), o tarp zanavykų švietimo centrų išsiskiria Griškabūdis (Rytas, 1931, 179(2225), 6) ir Šakiai (Rytas, 1928, 144(1324), 4).

Žmonių būdas. XX a. pr. periodikoje paprastai aprašant zanavykų būdo bruožus pirmiausia jie yra aptariami santykyje su žemaičiais ir, reikia pastebėti, šis santykis paprastai nėra pats geriausias: „Susitikęs žemaitis su zanavyku neparodo tokio nuoširdumo, koks yra savųjų tarpe. Viens užsispyręs, kits išdidus – gal dar daugiau atitolina“ (Raustas, 1931a, 3). Greičiausiai toks santykis iš seno nulemtas skirtingos šių regionų turinės padėties: zanavykai nuolat pabrėžiami kaip turtingi ir pasiturintys ūkininkai, kuriems aplinkinių regionų gyventojai neprilygo: „<zanavykai su žemaičiais> vieni su kitais labai dažnai turi bendrų reikalų, dažnai sueina atlaiduose, turguose, tačiau skirtumas didelis. Kur važiuoja žemaitis ir zanavykas, pastebėsi žemaičio nedidelį gurbelį su vienu, dažniau bėru sartu arkliu tarp dviejų lanku sujungtų dyselių. Zanavykas gi visuomet mėgsta važnėti dviem arkliais su gražia „brička“. Zanavykuose pastebėsi didelį įvairumą arklių spalvų, o žemaičiuose mažą“ (Raustas, 1931a, 3). Tokia išskirtinė zanavykų meilė arkliams tampa savotiška turto išraiška ir kartu pasirodymu visuomenėje: „Zanavykai yra mėgėjai gražių gyvulių, o ypač arklių. Ir ne per didžiausias ūkininkas, kad pakinko važiuodamas į atlaidus savo juodbėrius, net gražu žiūrėti“ (Cimbalas, 1931, 6). Galbūt todėl ir aplinkiniai kaimynai iš šių arklių mylėtojų neretai pasipelnėdavo. Štai kaip ironiškai kaimynų „prekybinius santykius“ aprašo to meto laikraščiai: „Lietuvos Žiniuose“ Nr. 120 randame Tauragės reikalavimą tiesti geležinkelį iš Tauragės... į Šakius, nes Tauragė ir Šakiai jau iš senų laikų turi prekybinių santykių: būtent: arklių ir linų prekybą. Kas dėl linų abejotina, bet kad buvo arklių „prekyba“, tai visi Zanavykai žino, kaip jų arkliai „pabėgę“ naktimis slapstydavosi Jurbarko ir Tauragės miškuose, kol patekdavo Rygon arba užsieniuosna. Netrukus, tur būt, susilauksime ir Šakių gyventojų prašymo tiesti geležinkelį Tauragėn, kad galėtų arklių „ekspeditorius“ greičiau pasivyti“ (Rytas, 1924, 121(132), 3).

Gana dažnai apibūdinant zanavykus minimas ir lėtas, tačiau teisingo ir mokslų siekiančio, žmogaus būdas. Anot J. Cimbalo, „nors lėto temperamento žmonės, bet kada išvedami iš kantrybės, moka perspėti, kad nesikištų tie, kurie tai nepriklauso, į jų reikalus. Jie yra idealūs kovotojai dėl savo teisių. Zanavykas – ne reklamos, bet rimto, pozityvaus darbo žmogus. Tik reikia jį gerai išjudinti ir pakreipti gerą linkme“ (Cimbalas, 1931, 6). Bet to, visuomeninio išsilavinimo siekis ir Zanavykijoje mėgstamos politinės diskusijos rodo čia gyvenant sąmoningus žmones, turinčius savo nuomonę ir nebijančius ją išsakyti: „kalbos neranda galo, kalba, pasakoja apie viską. Jie atvirai pasisako, kam jis pritaria, kaip jam valdžios vedamoji politika patinka ar nepatinka, Vilniaus klausimu ir t.t. Pagaliau pasakoja, kaip jo kaimynai gyvena, net kas jam patinka iš jo kaimyno vedamojo ūkio šakos, ar ne patinka“ (Antanas, 1928, 2). Apibendrinti tokį zanavykų bruožą galėtume tiesiog padorumu – švietimo, apsiskaitymo, religingumo, teisingumo, tvarkingumo prasme. Greičiausiai su tuo pačiu padorumu sietinas ir šiltas svetimo priėmimas savo namuose. Viename straipsnyje, aprašančiame žemaičio St. Antano kelionės po Zanavykiją išpūdžius, teigiama, kad mėgstantys pasigirti zanavykai kartu yra ir labai vaišingi žmonės: „Vaišingesnių tai niekur nėra kaip zanavykiečiai. Čia tave kaip geriausią draugą priims, pavaišins, nuo pinigų tiesiog kratosi. Jei kelio užėini pasiklausti, tai jis maloniai parodo, net dar kiek palydžia, parodydami kelią“ (Antanas, 1928, 2).

Kapsų būdo bruožai niekuomet neaprašomi kartu su zanavykais nors turi nemažai bendro, pavyzdžiui, turtingumas: „Žmonės gyvena pasiturinčiai, kaip sako – pas kitą neina duonos prašyt. Ale turi duonos ir prie duonos!“ (Paežerietis, 1925c, 2). Kaip ir zanavykams, kapsams nesvetimos politikavimo temos, dėl kurių vyrai susirenka draugėn žiemos vakarais: „Pagirdę ir apšėrę gyvulius, dažnai be vakarienė, vyrai susirenka pas bet kurį kaimyną, taip sakant, pypkių parūkyti. <...> Pradžioje dar šį tą šnekame apie „gaspadorystę“, bet neilgai, nes, matyt tokia šneka neįdomi. Pradedam politikuoti. Ir, žinotumėt, keik mes vienu vakaru pripolitikuojame, tai nė į dešimt jaučio odų nesurašysi! Pradedame savo šaltyšiumi, o baigiami „dideliais ponais““ (Paežerietis, 1925c, 2). Panašiai kaip ir zanavykuose, minimas gyventojų lėtumas (Rytas, 1925, 120(425), 3).

Kita vertus, skirtingai nei zanavykų, kapsų tarpusavio santykiai šiek tiek aršesni: „Visų pirma reikia pastebėti, kad jų būdas savotiškas: kaimynas su kaimynu nelabai geruos santykiuos gyvena. Dėl ko? – Ir pas Saliamonas nesupasys! Man atrodo, per daug didelis egoizmas (savimeilė) juos tokius padarė!“ (Paežerietis, 1925c, 2), tačiau šieji yra žymiai palankesni savo rytiniams kaimynams: pavasarininkų susirinkimuose renkamos aukos okupuotam Vilniaus kraštui (Rytas, 1925, 230(535), 3), neretai kapsų ateitininkų

suvažiavimuose kviečiami Dzūkijos ateitininkai arba važiuojama į Merkinę, Perloją dzūkų aplankyti (Rytas, 1928, 121(1301), 2-3).

Žemaitijos regioninės savimonės raiška

Regioninės savimonės raiškos ribos. Nors Žemaitijos savimonės regionas tvirtas ir ryškus, konkrečių žinių, kokios buvo Žemaitijos regiono ribos XX a. pr. nėra gausu. Žinoma, pietuose Žemaitija ribojosi su Mažąja Lietuva administracine Klaipėdos krašto riba. Kita vertus, rytinė Žemaitijos riba gana miglota. Menka užuomina apie galimai žemaičių – aukštaičių pereinamąją zoną rasta apibūdinant liūčių metais žemės ūkyje žmonių transportavimui gelbėjančius padargus, kurie buvo naudojami tarp Šiaulių ir Gruzdžių ir pavadinti „žemaitišku, o gal aukštaitišku išradimu“, taip tarsi užsimenant, kad neaišku, kuriam regionui turėtų priklausyti ši išradimo teritorija (Rytas, 1928, 245(1425), 2). Įdomu, kad kitame straipsnyje, kuriame aprašoma Tėvynės dienos šventimas skirtinguose regionuose, Šiauliuose vykstantys šventės renginiai aprašomi prie Aukštaitijos regiono, o pagal Žemaitijos regionui priskirtus centru reik manyti, kad regiono riba ėjo kažkur į rytus nuo Viekšnių ir Raseinių (Rytas, 1926, 95(687), 3).

Regioniniai centrai. Plungė yra laikoma žemaičių sostine (Rytas, 1931, 188(2234), 6), o Rietavas – Žemaitijos centru (Rytas, 1924, 10(21), 2). Nors čia buvusi garsi kunigaikščių Oginskių buveinė (Rytas, 1924, 185(196), 3), XX a. pr. Rietavas liko daugiau geografinis nei kultūrinis centras, kur prastas susisiekimas ir paštas vėluoja iki 7 dienų, o žmonės laikraščių neskaityt „ir per tai žmoneliai labai tamsūs tik klauso pasakų“ (Rytas, 1924, 10(21), 2).

Kita vertus, analizuojant XX a. pr. periodikoje surinktą informaciją, matosi, kad Žemaitijoje regioninę veiklą organizuojančių centrų yra daug ir jie yra stiprūs: Telšiai, Mažeikiai, Kražiai, Švėkšna, Kretinga (žr. žem.). Be to, reikia pastebėti, kad neretai organizacinė veikla apima ne visą, o tik šiaurinę Žemaitijos regiono dalį (Rytas, 1926, 135(727), 3; 136(728), 3; 1928, 188(1368), 4), kas rodo susiformavusį savarankiškesnį subregioną Žemaitijos regiono viduje su centrais Telšiuose ir Mažeikiuose.

Žmonių būdas. XX a. pr. Žemaitija išsiskyrė tvirta regionine savimone ir ne tik suprato savo išskirtinumą, bet ir gana aršiai jį gynė. Tai įrodo 1931 m. kilęs ginčas dėl neatsargaus žemaičių studentų organizacijų veiklos pakomentavimo, kuris atitinkamai susilaukė žemaičių studentų pikto atsakomojo laiško: „žemaičių liaudies ir studentų skirtingumo nuo kitų lietuvių niekas nepajėgs užginčyti. Tą mums aiškiausiai rodo: kalba, būdas, tradicijos, istorija, literatūra ir t.t. Ar kultūrai augant skirtumas silpnės, čia dar klausimas. Gali ir kitaip būti“ (Rytas, 1931a, 85(2131), 5). Įdomu, kad šis laiškas buvo pasirašytas kelių žemaičių studentų organizacijų (Stud. žem. korpor. „Samogitia“, Žem. stud. Simono Daukanto Dr-ja, Stud. žem.

corp. „Filiae Samogitiae“, Klaipėdos kr. stud. dr-ja „Mažoji Lietuva“), kas rodo ne tik žemaičių studentų saviveiklos mastą, bet vieningumą, beje, įtraukiant ir Mažąją Lietuvą. Žinoma, žemaičiai susilaukė šiek tiek ironiškų atsakymų, tačiau laikraščio redakcijos gretimame straipsnyje buvo padaryta svarbi ir teisinga išvada: „Žemaitiško patriotizmo jautrumas tikrai nepaprastas“ (Rytas, 1931b, 85(2131), 5).

Panašių straipsnių, kuriuose žemaičiai kovotų už savo teises yra ir daugiau. Pavyzdžiui, 1928 m. viešas žemaičių prieštaravimas nugriauti Šventosios tiltą (Rytas, 166(1346), 4), savotiškas savos kultūros gynimas yra ir išspausdintas feljetonas žemaičių tarpe (Rytas, 1925, 101(406), 3), tačiau iš jų bene ryškiausias protestas – Žemaitijos vardu pasirašyta telšiečių telegrama Seimui ir Vyriausybei, kuria reikalaujama valdžios nedelsti tiesti geležinkelio liniją: „Seimo rezoliucija ir nusistatymas minėtos dienos padarė erzinančio įspūdžio į Žemaičių visuomenę, ir ji negali rimtai tikėtis savo krašto ateitimi, jei ir toliau tokiu būdu bus vykdomas darbas. Todėl dar sykį kreipdamiesi į vyriausybę ir Seimą, Žemaičiai rimtai prašo dar šiais metais pradėti žadėtojo ir laukiamojo geležinkelio statybą“ (Rytas, 1924, 131(142), 2). Be abejonės tikslas buvo pasiektas – 1932 m. spalio 29 d. įvyko iškilmingas naujai pastatyto žemaičių geležinkelio atidarymas su Telšiuose gražiai išpuoštu užrašu: „Per Žemaitiją į platųjį pasaulį“ (Audra, 1932, 1, 31).

Atskirai paminėtinas žemaičių bruožas – gilus religingumas, išreikštas tiek aktyviu dalyvavimu katalikiškuose renginiuose, tiek ir dideliu atsidėjimui religinėje praktikoje: „reikia pastebėti, kad žemaičiai, ypač kat. jaunimas labai myli ir yra prisirišę prie savo Ganytojo, todėl nieko nuostabaus, kad organizuotus pavasarininkus iš visų pusių spaudė tūkstantinės minios neorganizuotų žmonių, norėdamos pamatyti savo mylimą Ganytoją ir gauti iš jo palaiminimą“ (Rytas, 1931, 188(2234), 6). Turbūt todėl žemaičiai noriai aukoja ir katalikų švietimui: „Žemaičių jaunimas palaiko katalikiškąjį universitetą. Pirmas „Pavasarininkų“ vyrų suvažiavimas (Telšių rajone) Plungėje <...> nutarė visomis išgalėmis remti ir savo žodį išpildydamas tuoj sumetė 72.11 litų“ (Aušra, 1932, 43(2), 1). Šiuo požiūriu turbūt nenuostabu, kad Eucharistinis kongresas taip pat aprašoma kaip milžiniškas masinis renginys, į kurį plūdo žmonės pėsčiomis ir važiuoti iš visų Žemaitijos kampų: pirmoji kongreso diena „kongresui nebuvo palanki, lijo beveik visą dieną. Bet ką tai reiškia užgrūdintiems ir savo išstvermingumu garsiams žemaičiams! Iš visų gražios Žemaitijos tolimų vietų traukia kompanijos, nešinos pirma kryžių, giedodamos. Kompanijos nemažos. Kai kurios siekia 600 žmonių. Daugelis su orkestrais. Tolimesnių kompanijų užpakalyje traukia 20-30 vežimų, kuriuose sukrauti maldininkų valgiai ir kiti reikalingi dalykai. Nemaža pasinaudojo ir technikiniais susisiekimo

patobulinimais – autobusais. Kai kurie prekių autobusai skubomis pritaikyti keleivių susisiekimui“ (Rytas, 1931, 130(2176), 2).

Mažosios Lietuvos regioninės savimonės raiška.

Regioninės savimonės raiškos ribos. Mažosios Lietuvos regiono sietina su Klaipėdos krašto administracine riba, kuri XX a. pr. buvo kartu turėjo ir kultūrinį atspalvį. Pirmiausia konfesine prasme Klaipėdos kraštas išsiskyrė iš likusios Lietuvos, nes čia vyravo evangelikų tikėjimas, todėl jis paniekinamai buvo vadinamas „nekatalikų žeme“: „kas link nekatalikų žemės, turiu Tau pasakyti, kad čia tas žodis yra vartojamas visų lietuvių, atvykusių iš D. Lietuvos. Klaipėdos krašte daugumą sudaro evangelikai, kurie šale lietuvių vartoja ir vokiečių kalbą. Todėl juos ir vadina vokiečiais arba nekatalikais nežiūrint, kad jie tikros lietuviškos dvasios žmonės“ (Audra, 1932, 1, 30-31). Kita vertus, didelio priešiško Mažosios Lietuvos gyventojams tikrai nebuvo, nes nors ir turėdami išsiskiriančių bruožų Klaipėdo krašto gyventojai visgi buvo lietuviai: „Nors kalba ir apdaryta, bet visas Klaipėdos kraštas kalba lietuviškai. <...> Tik atlankykite kurią nors trobą kaime, miestely, mieste, tik susitikęs prakalbink pilietį lietuviškai, o tau kiekvienas atsakys lietuviškai, o su tavim mielai pakalbės lietuviškai. Pasiklausyk, kai laukininkai į turgų atvažiuoja – visi lietuviškai kalba“ (Rytas, 1924, 93(104), 1). Tai patvirtina ir tai, kad Didžiojoje Lietuvoje gana noriai buvo aukojama lietuvininkų kultūrinei veiklai Tilžėje ir kitose Mažosios Lietuvos vietovėse (Aušra, 1931, 18, 2).

Regioniniai centrai. Kalbant apie Mažosios Lietuvos centrus, svarbiausias jų, matyt, būtų Tilžė, kur telkėsi svarbi lietuvių kultūrą puoselėjanti veikla: čia buvo planuojama įsigyti namą, vadinamą Prūsų Lietuvių namu, skirtą lietuvių kultūriniam reikalams (Aušra, 1931, 18, 2), čia nuo 1895 m. Vydūno prižiūrima veikė „Tilžės lietuvių giedotojų draugija“ (Vilniaus aidas, 1925, 91(96), p. 4). Kiekvienais metais Vydūno buvo organizuojama Joninių šventė ant Rambyno kalno, kuri ne tik pritraukdavo daug Mažosios Lietuvos jaunimo, bet ir turėjo svarbią regiono sutelkiančią, vienijančią reikšmę (Vilniaus aidas, 1925, 69(74), p. 4). Kultūriniu požiūriu svarbus centras buvo ir Šilutė, kur 1924 m. buvo suorganizuotas Šilutės suvažiavimas, pritraukęs atstovus iš įvairių Mažosios Lietuvos kampelių (Rytas, 1924, 169(180), 2), o 1925 m. įkurtas Lietuvių klubas (Vilniaus aidas, 1925, 127(132), p. 4).

Žmonių būdas. Nors aprašant Klaipėdos kraštai dažnai pabrėžiamas tikėjimo ir kalbos kitoniškumas, visgi žmonių būdo aprašymų nėra daug. Galiam būtų nebent apteikti štai tokią vienos kelionės po Lietuvą užrašytą Klaipėdos krašto gyventojų charakteristiką: „Dėl Kuršių Užmarių gyventojų apdarų, papročių ir tautinių savybių, bendrai juos apžvelgus, galima sakyti, kad jie beveik tokie pat, kaip ir pas lietuvius šiaurės mario. Vyrai ir moterys čia

stiprios kūno sudėties, labai mandagaus ir ramaus būdo. Gyvena ilgai, nes sveikos ir jų gyvenimo aplinkybės: jūrų oras, tolimas nuo moderniškojo pasaulio nervingumo...“ (Rytas, 1931, 213(2259), 5).

Išvados.

1. Regioninė savimonė yra kompleksiškas reiškinys neatsiejamas nuo laikmečio kultūrinio ir istorinio konteksto, nes skirtingais laikmečiais yra išryškinami ir aktualizuojami skirtingi regionus identifikuojantys kriterijai ar jų grupė. Pagal tai galima išskirti Lietuvoje vyravusios regioninės savimonės raidos dėsningumus: gentinei santvarkai būdinga etninė savimonė, XIII a. pakeičiama teritorine savimone. Prasidėjusius Reformacijos judėjimui Lietuvoje aktualizuojama konfesinė savimonė, o XIX a. itin svarbi tampa etnokultūrinė savimonė, kurią maždaug nuo XX a. vid. papildė individualioji tapatybė arba savanoriškas savo tapatybės nusprendimas.

2. XX a. pr. Lietuvoje buvo penki regioninės savimonės regionai: Aukštaitijos, Žemaitijos, Mažosios Lietuvos, Dzūkijos ir Suvalkijos. Pastarasis to meto gyventojų savimonėje nebuvo įsitvirtinęs ir daug dažniau išskiriamas į Zanavykijos ir Kapsijos regionus.

3. XX a. pr. etnokultūriniai regionai Lietuvoje turėjo aiškų teritorinį ir etnokultūrinį statusą. Regiono vardu buvo teikiami vieši laiški, atsišaukimai, protestai, telegramos, reikalaujama, organizuojama ir diskutuojama to meto periodikoje. Pagal tai buvo išryškinti kiekvieno savimonės regiono ribos, vidiniai centrai ir žmonių būdas. XX a. pr. etnokultūriniai regionai buvo tarsi nereglamentuotas funkcinis teritorinis vienetas, kurio pagrindu buvo vykdoma regioninė veikla ir žadinamas gyventojų regioninis tapatumas.

4. Regioninės savimonės raiškos kaita atskleidžia etnokultūrinio regiono sampratos pasikeitimą, funkcinės regiono reikšmės mažėjimą, bet kartu atskleidžiamas galimus regioninės savimonės puoselėjimo būdus bei gali būti pritaikomas tolimesniuose etnokultūrinių regionų tyrimo etapuose: pildant galimus regioninės etnokultūros tyrimo aspektus, atnaujinant etnokultūrinių tyrimų duomenis, detalizuojant regionų struktūrines dalis bei išskirtą etnokultūrinių regionų teritorinę sąrangą taikant šalies valdymo ir kraštotvarkos srityse.

Naudota literatūra:

- Baranauskas T. (2006). Aukštaitija XIII–XV amžiuje, kn.: *Aukštaičių tapatumo paieškos*: straipsnių rinkinys, Kaunas: Žiemgalos leidykla, p. 27–43.
- Daugirdas V. (1997). *Lietuvos teritorinio administracinio suskirstymo istorinė geografinė analizė*, Vilnius: Vilniaus universitetas (daktaro disertacija).
- Dubonis A. (2001). Žemėvalda, kn.: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius: Aidai, p. 785–795.
- Grinaveckis V. (1968). Dėl žemaičių vardo kilmės, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Kalbotyra*, t. 19, p. 45–50.
- Gudavičius E. (1999). *Lietuvos istorija: Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, t. 1, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Ivinskis Z. (1991). *Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties*. Vilnius: Mokslas.
- Jenkins R. (2008). *Social Identity*, New York: Routledge.
- Jučas M. (2004). Dėl žemaičių krikšto, kn.: *Žemaičių istorijos virsmas iš 750 metų perspektyvos*, Vilnius: Aidai, p. 107–114.
- Jurginis J. (1997). Žemaičiai ir kuršiai XIII a., kn.: *Vakarų baltų archeologija ir istorija*, Klaipėda: Klaipėdos kraštotyros muziejus, p. 265–280.
- Kalnius P. (2012). *Žemaičiai XX a.-XXI a. pradžia*, Vilnius: Mintis.
- Larsen, T.B., J.A. Harrington, Jr. (2016). Mental Maps and a Community-Based Sense of Place: A Case Study among Kansas Third Graders, in.: *Research in Geographic Education*. 18(2): 86-111.
- McCrone D. (2015). Thinking about national identity, kn.: *Understanding National Identity*, psl.: 6–21.
- Pašuta V. (1971). *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius: Mintis.
- Römeris M. (1932). Nacionalizmas ir valstybė, *Kultūra*, Nr. 5, p. 257-261.
- Ragauskaitė A. (2014). Krašto samprata lietuvių kalboje, *Liaudies kultūra* 2, p. 64–74.
- Ragauskaitė A. (2016). Lietuvos etnokultūrinis regionavimas, Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija (daktaro disertacija).
- Salys A. (1938). Dzūkai, kn.: *Lietuviškoji enciklopedija*, T. 7, Kaunas: Varpas.
- Salys A. (1990). Lietuvių kalbos tarmės, *Lietuvių enciklopedija*, T. 15, p. 585.
- Saviščevas E. (2010). *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas: 1409–1566 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Savukynas V. (2012). *Istorija ir mitologijos: Tapatybės raiškos XVII–XIX amžiaus Lietuvoje*, Vilnius: Viešosios politikos strategijų centras UAB „Idėjos ir komunikacija“.

- Smith A. (1991). *Nationanl Identity*, Las Vegas: University of Nevada Press.
- Šaknys Ž. (1993). Nematomi kaimo ir žmogaus saitai (Tarpukario kaimo jaunimo garbės suvokimas ir palaikymas), *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 21–22.
- Totoraitis J. (1929). *Zanavykų istorija*, Marijampolė: Marijonų vienuolijos leidinys.
- Totoraitis J. (1938). *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos Filosofijos fakulteto leidinys leidinys.
- Zelinsky W. (1980). North America's vernacular regions, *Annals of the Association of American geographers* 70 (1), p. 1–16.
- Zinkevičius Z. (1977). *Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius Z. (1981). *Lietuvių kalbos istorinė gramatika.*, T.2, Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius Z. (2006). *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Лаллукка С. (1997). Восточно-финские народы России: Анализ этнодемограф. процессов, Sakt-Peterbug: Европейский дом.

Priedas 1. *Naudoti šaltiniai:*

- „Žiburio“ Draugijos 20 metų sukaktuvės (1926). *Rytas*, Nr. 27(621), p. 2-3.
- Akstinas L. V. (1924a). Pirmoji ateitininkų dzūkų Konferencija, *Rytas*, Nr. 163(174), p. 2.
- Akstinas L. V. (1924b). Pirmoji ateitininkų dzūkų Konferencija, *Rytas*, Nr. 164(175), p. 2.
- Akstinas L. V. (1924c). Pirmoji ateitininkų dzūkų Konferencija, *Rytas*, Nr. 168(179), p. 2.
- Akstinas L. V. (1924d). Pirmoji ateitininkų dzūkų Konferencija, *Rytas*, Nr. 169(180), p. 2-3;
- Akstinas L. V. (1924e). Pirmoji ateitininkų dzūkų Konferencija, *Rytas*, Nr. 170(181), p. 2-3.
- Alytaus dzyvai! (1925). *Rytas*, Nr. 184(489), p. 3.
- Alytaus Kongresas 28-30 rugsėjo m. – visos Dzūkijos ir Vilniaus krašto pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 175(480), p. 3.
- Alytus (1925). *Rytas*, Nr. 5(310), p.3.
- Antanas St. (1928). Įspūdžiai iš kelionės po Zanavykiją, *Rytas*, Nr. 188(1368), p. 2.
- Ateitininkų zanavykų pietūs pas kun. J. Valiokaitį (1928). *Sutemos*, Nr. 26, p. 2.
- Aukštaičių kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 148(453), p. 3.
- Aukštaičių kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 151(456), p. 2.
- Aukštaičių kongreso sveikinimas (1925). *Rytas*, Nr. 148(453), p. 2.
- Aukštaičių pavasarininkų kongresas vyksta sėkmingai (1925). *Rytas*, Nr. 143(448), p. 3.
- Aukštaitijos jaunimo kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 140(445), p. 2.
- Brangūs žemaičiai ateitininkai! (1928). *Rytas*, Nr. 164(1344), p. 4.
- Cimbalas J. (1931). Apie zanavykus, *Rytas*, Nr. 167(2213), p. 6.
- Dainavos šalis seniau ir dabar (1931). *Rytas*, Nr. 181(2227), p. 5.
- Dar dėl žemaitiškumo (1931b). *Rytas*, Nr. 85(2131), p. 5.
- Dėl studentų žemaičių organizacijų (1931a). *Rytas*, Nr. 85(2131), p. 5.
- Didžiulė Marijampolės ateitininkų šventė (1928). *Rytas*, Nr. 121(1301), p. 2-3.
- Dzūkas (1925). Alytaus dzyvai!, *Rytas*, Nr. 184(489), 3.
- Dzūkų ateitininkų II konferencija (1925). *Rytas*, Nr. 153(458), p. 2.
- Dzūkų Ateitininkų II-oji Konferencija (1925). *Rytas*, Nr. 153(458), p. 2.
- Dzūkų ateitininkų konferencija (1924). *Rytas*, Nr. 147(158), p. 2.
- Dzūkų ateitininkų konferencija (1924). *Rytas*, Nr. 156(167), p. 3.

- Dzūkų ateitininkų konferencija (1924). *Rytas*, Nr. 160(171), p. 2-3.
- Dzūkų ateitininkų konferencija Lazdijuose (1928). *Rytas*, Nr. 138(1318), p. 1;
- Dzūkų Ateitininkų pasitarimas Alytųj (1928). *Rytas*, Nr. 86(1266), p. 4.
- Dzūkų jaunimo kongresas Lazdijuose (1926). *Rytas*, Nr. 191(783), p. 1.
- Dzūkų jaunimo kongresas Lazdijuose (1926). *Rytas*, Nr. 195(787), p. 2.
- Dzūkų katalikų jaunimo kongresas Alytuje (1925). *Rytas*, Nr. 128(433), 2.
- Dzūkų katalikų jaunimo kongresas Alytuje (1925). *Rytas*, Nr. 128(433), p. 2.
- Dzūkų pavasarininkų kongresas Alytuje (1925), *Rytas*, Nr. 122(427), p. 3.
- Dzūkų pavasarininkų kongresas Alytuje (1925). *Rytas*, Nr. 122(427), p. 3.
- Dzūkų pavasarininkų kongresas Lazdijuose (1926). *Rytas*, Nr. 193(785), p. 2.
- Dzūkų Pavasarininkų Kongresas Lazdijuose (1926). *Rytas*, Nr. 193(785), p. 2.
- Dzūkų Regionas I-me „pavas-ku“ kongrese (1924). *Rytas*, Nr. 154(165), p. 2-3.
- Dzūkų savanorių suvažiavimas Alytuje (1926). *Rytas*, Nr. 240(832), p. 1.
- Dzūkų ūkininkai protestuoja (1926). *Rytas*, Nr.137(729), p. 1.
- Gelgaudiškis ir Gelgaudiškio pavasarininkų šventė (1931). *Rytas*, Nr. 131(2177), p. 2.
- Griškabūdis ir jo garsas (1931). *Rytas*, Nr. 179(2225), p. 6.
- Griškabūdis ir jo garsas (1931). *Rytas*, Nr. 179(2225), p. 6.
- I Panevėžio regiono pavasarininkų konferencija (1928). *Rytas*, Nr. 6(1186), p. 3.
- I Šiaurės Žemaitijos pavasarininkų kongresas (1926). *Rytas*, Nr. 136(728), p. 3.
- I Žemaičių pavasarininkų kongreso rezoliucijos (1926). *Rytas*, Nr. 147(739), p. 1.
- II Kapsų ateitininkų suvažiavimas Vilkavišky (1928). *Rytas*, Nr. 150(1330), p. 2;
- II Kapsų ateitininkų suvažiavimas Vilkavišky birželio 24 ir 25 d.(1928). *Rytas*, Nr. 128(1308), p. 2;
- II Kapsų at-ku suvažiavimas Vilkaviškyje (1928). *Rytas*, Nr. 111(1291), p. 4.
- II Kapsų at-ku suvažiavimas Vilkaviškyje (1928). *Rytas*, Nr. 111(1291), p. 4;
- II Kapsų at-ku suvažiavimas Vilkaviškyje (1928). *Rytas*, Nr. 117(1297), p. 1;
- II kaspų ateitininkų suvažiavimas Vilkavišky (1928). *Rytas*, Nr. 117(1296), p. 1.
- II kaspų ateitininkų suvažiavimas Vilkavišky birželio 24 ir 25 d. (1928). *Rytas*, Nr. 128(1308), p. 2.
- II kaspų ateitininkų suvažiavimas Vilkaviškyje (1928). *Rytas*, Nr. 150(1330), p. 2.
- Įspūdžių žiupsnelis iš Pavasarininkų Kongreso ir Sporto Olimpiados (1925). *Rytas*, Nr. 120(425), p. 3.
- Įspūdžių žiupsnelis iš Pavasarininkų Kongreso ir Sporto Olimpiados (1925). *Rytas*, Nr. 120(425), p. 3.

Įspūdžių žiupsnelis iš Pavasarininkų Kongreso ir Sporto Olimpiados (1925). *Rytas*, Nr. 121(426), p. 2.

Iš kelionės po Lietuvą (1931). *Rytas*, Nr. 139(2245), p. 4-6.

Iš kelionių po Lietuvą (1931). *Rytas*, Nr. 213(2259), p. 3-5.

Iš laikraščių (1924). *Rytas*, Nr. 121(132), p. 3.

Iš Veisiejų padangės (1931). *Rytas*, Nr. 164(2210), p. 6.

Iš Žemaičių Eucharistinio Kongreso (1931). *Rytas*, Nr. 130(2176), p. 2.

Iš Žemaičių Eucharistinio kongreso (1931). *Rytas*, Nr. 130(2176), p. 2.

Iš Žemaičių padangės (1924). *Rytas*, Nr. 178(189), p. 3.

IV-ji Žemaičių Ateitininkų konferencija (1925). *Rytas*, Nr. 160(465), p. 2.

J. E. vyskupas M. Reinys Marijampolėje (1931). *Rytas*, Nr. 216(2262), p. 6.

Kapsai už Vilnių! (1925) *Rytas*, Nr. 230(535), p. 3.

Katalikiškas universitetas (1921). *Aušra*, Nr. 43(2), p. 1.

Kėdainiai (1925). *Rytas*, Nr. 12(317), p. 3.

Klaipėda (1925). *Vilniaus aidas*, Nr. 91(96), p. 4.

Klaipėdos kraštas (1924). *Rytas*, Nr. 169(180), p. 2.

Klaipėdos krašte (1924). *Rytas*, Nr. 93(104), p. 1.

Kronika. Telšių-Kretingos geležinkelio atidarymas (1932). *Audra*, Nr. 1, p. 31.

Laiškas iš nekatalikų žemės (1932). *Audra*, Nr. 1, p. 30-31.

Lazdijai ir jų apylinkės (1928). *Rytas*, Nr. 137(1317), p. 3;

Leimonas J. (1928). Ar lankei kada Dzūkiją?, *Rytas*, Nr. 235(1415), p. 2.

Liaudies universitetas „Pavasaris“ (1925). *Rytas*, Nr. 105(410), p. 2.

Lietuvos šiaurės vakarai ir gyventojų rūpesčiai (1928). *Rytas*, Nr. 245(1425), p. 2.

Matijošaitis J. (1928). Šakių „Žiburio“ gimnazijos jubiliejinė šventė, *Rytas*, Nr. 93(2139), p. 5.

Matijošaitis J. (1931). Statykime paminklą knygnešiams, *Rytas*, Nr. 93(2139), p. 5.

Merkinės praeitis ir dabartis (1931). *Rytas*, Nr. 211(2257), p. 6.

Mūsų veikimas (1925). *Rytas*, Nr. 99(404), p. 3.

Nepriklausomybės variantai (1928). *Rytas*, Nr. 85(1265), p. 3.

Paežerietis J. (1925a). Kaip leidžia kapsai žiemos vakarus, *Rytas*, Nr. 83(388), p. 2.

Paežerietis J. (1925b). Kaip leidžia kapsai žiemos vakarus, *Rytas*, Nr. 82(387), p. 2-3.

Paežerietis J. (1925c). Kaip leidžia kapsai žiemos vakarus, *Rytas*, Nr. 30(335), p. 2.

Paežerietis J. (1925d). Kaip leidžia kapsai žiemos vakarus, *Rytas*, Nr. 38(343), p. 2.

Paežerietis J. (1925e). Kaip leidžia kapsai žiemos vakarus, *Rytas*, Nr. 60(365), p. 2.

- Panevėžio rajono pavasarininkų konferencija (1928). *Rytas*, Nr. 27(1207), p. 1.
- Panevėžys (1924). *Rytas*, Nr. 134(145), p. 3.
- Panevėžys (1924). *Rytas*, Nr. 69(80), p. 4.
- Pavasarininkai kovoja už savo idealus (1926). *Rytas*, Nr. 95(687), p. 3.
- Pavasarininkų abstinentų susirinkimas (1925). *Rytas*, Nr. 192(497), 3.
- Pavasarininkų abstinentų susirinkimas (1925). *Rytas*, Nr. 192(497), p. 3.
- Pavasarininkų šventė Mažeikiuose (1928). *Rytas*, Nr. 188(1368), p. 4.
- Pavasarininkų zanavykų Kongresėlis Griškabūdyje (1928). *Rytas*, Nr. 165(1345), p. 2;
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 191(496), 1.
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 193(498), 2.
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 193(498), p. 2.
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 194(499), 1.
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 195(500), 1.
- Pirmasis Dzūkų pavasarininkų kongresas (1925). *Rytas*, Nr. 195(500), p. 1.
- Pirmasis Panevėžio rajono pavasarininkų kongresas (1926). *Rytas*, Nr. 130(722), p. 2.
- Pirmasis Žemaičių Ateitininkų kongresas (1926). *Rytas*, Nr. 149(741), p. 3.
- Pirmoji Aukštaitijos Olimpiada (1925). *Rytas*, Nr. 139(444), p. 2.
- Plungės kat. Jaunimo šventės įspūdžiai (1931). *Rytas*, Nr. 188(2234), p. 6.
- Prūsų lietuvių namas Tilžėje (1931). *Aušra*, Nr. 18, p. 2.
- Raustas A. (1931a). Dviračiu aplink Lietuvą, *Rytas*, Nr. 194(2240), p. 3-4.
- Raustas A. (1931b). Dviračiu aplink Lietuvą, *Rytas*, Nr. 200(2246), p. 3-4.
- Rietavas (1924). *Rytas*, Nr. 10(21), p. 2.
- Rietavas (1924). *Rytas*, Nr. 185(196), p. 3.
- Rinkevičius P. (1931). Dainavos piliakalniai, *Rytas*, Nr. 192(2238), p. 4-5.
- Rokiškio pakuršėj atsilankius (1924). *Rytas*, Nr. 176(187), p. 2.
- Ruseckas P. (1925). Septynios istoriškos vietos, *Vilniaus aidas*, Nr. 121(126), p. 2-4.
- Sabaliauskas A. (1931). Nevėžio ir Šušvės apylinkėse, *Rytas*, Nr. 168(2214), p. 3-4.
- Slavėnas I. (1928). Skriauda Dzūkijai, *Rytas*, Nr. 154(1334), p. 1.
- Susipratęs kraštas (1925). *Rytas*, Nr. 91(396), p. 3.
- Suvalkiečių pavasarininkų dėmesiui (1931). *Aušra*, Nr. 13, p. 3.
- Sveikinam žemaičius (1928). *Rytas*, Nr. 166(1346), p. 2.
- Šakių „Žiburio“ gimnazijos jubiliejinė šventė (1928). *Rytas*, Nr. 144(1324), p. 4.
- Šaulių šventė ant Medvėgalio (1925). *Rytas*, Nr. 142(447), p. 3.
- Šilutė (1925). *Vilniaus aidas*, Nr. 127(132), p. 4.
- Šventė Rambyno kalne (1925). *Vilniaus aidas*, Nr. 69(74), p. 4.

- Šventosios upės tiltas (1928). *Rytas*, Nr. 166(1346), p. 4.
- Telšiečių telegrama (1924). *Rytas*, Nr. 131(142), p. 2.
- Varpas* (1891). Nr. 11, p. 172.
- Zanavykijos pavasarininkų veikimas (1928). *Rytas*, Nr. 190(1370), p. 4;
- Zanavykijos Šveicarija ir jos pavasarininkai (1931). *Rytas*, Nr. 137(2183), p. 2.
- Zanavykų dėmesiui (1931). *Aušra*, Nr. 13, p. 5.
- Žemaičiai – šauliai, ruoškitės į šventę (1925). *Rytas*, Nr. 118(423), p. 2.
- Žemaičiai! Ruoškite savo konferenciją (1924). *Rytas*, Nr. 170(181), p. 1.
- Žemaičiai, prisiminikite (1926). *Rytas*, Nr. 135(727), p. 3.
- Žemaičiams (1928). *Rytas*, Nr. 260(1441), p. 3.
- Žemaičių ateitininkų konferencija (1928). *Rytas*, Nr. 164(1344), p. 3.
- Žemaičių ateitininkų Mažeikių konferencijos įspūdžiai (1924). *Rytas*, Nr. 180(191), p. 2.
- Žemaičių blaivininkų kongreso belaukiant (1928). *Rytas*, Nr. 138(1318), p. 3.
- Žemaičių Eucharistinis kongresas (1931). *Rytas*, Nr. 131(2177), p. 2.
- Žemaičių rašytojų paminėjimas (1931). *Rytas*, Nr. 68(2114), p. 7.
- Žemaičių studentų Katalikų susirinkimas (1925). *Rytas*, Nr. 65(370), p. 3.
- Žemaičių Studentų Simano Daukanto draugijos susirinkimas (1925). *Rytas*, Nr. 230(535), p. 3.
- Žemaitis – klierikalas (1925). *Rytas*, Nr. 101(406), p. 3.

Priedas 2. *Regioninės savimonės veikla XX a. pr.*

<i>Eil. nr.</i>	<i>Renginio pavadinimas</i>	<i>Laikas</i>	<i>Šaltinis</i>	<i>Vieta</i>
<i>Aukštaitijos regionas</i>				
1.	Pavasarininkų atstovų suvažiavimas	1924-03-19	Rytas, 1924, 69(80), 4;	Panevėžys
2.	Panevėžio apskrities pavasarininkų kuopų atstovų suvažiavimas	1924-06-26	Rytas, 1924, 134(145), 3;	Panevėžys
3.	Aukštaičių Regiono, Pavasarininkų Rajonų atstovų susivažiavimas	1925	Rytas, 1925, 12(317), 3;	Kėdainiai
4.	Aukštaitijos jaunimo kongresas (kartu Aukštaitijos Olimpiada)	1925-07-03 – 1925-07-05	Rytas, 1925, 139(444), 2; Rytas, 1925, 140(445), 2; Rytas, 1925, 143(448), 3; Rytas, 1925, 148(453), 2; Rytas, 1925, 148(453), 3; Rytas, 1925, 151(456), 2;	Panevėžys
4.	Tėvynės Diena Aukštaičių krašte	1926-05-02	Rytas, 1926, 95(687), 3;	Vilkija, Šiauliai, Rokiškis, Linkuva, Salakas, Panevėžys, Paystris, Utena
5.	Panevėžio rajono aukštaičių pavasarininkų kongresas	1926-05-29 – 1926-05-30	Rytas, 1926, 130(722), 2;	Panevėžys
6.	I Panevėžio regiono pavasarininkų konferencija	1928-01-22	Rytas, 1928, 6(1186), 3; Rytas, 1928, 27(1207), 1;	Panevėžys
<i>Dzūkijos regionas</i>				
1.	Dzūkų ateitininkų konferencija	1924-07-12 – 1924-07-13	Rytas, 1924, 147(158), 2; Rytas, 1924, 156(167), 3; Rytas, 1924, 160 (171), 2-3; Rytas, 1924, 163(174), 2; Rytas, 1924, 164(175), 2; Rytas, 1924, 168(179), 2; Rytas, 1924, 169(180), 2-3; Rytas, 1924, 170(181), 2-3;	Alytus
2.	Dzūkų Regiono sekcija I –me „pavasarininkų“ kongrese	1924-07-05	Rytas, 1924, 154(165), 2;	Šiauliai
3.	I „Pavasario“ Sąjungos Dzūkų regiono kongresas	1925-08-28 – 1925-08-30	Rytas, 1925, 122(427), 3; Rytas, 1925, 128(433), 2; Rytas, 1925, 175(480), 3; Rytas, 1925, 184(489), 3; Rytas, 1925, 191(496), 1; Rytas, 1925, 192(497), 3; Rytas, 1925, 193(498), 2; Rytas, 1925, 194(499), 1; Rytas, 1925, 195(500), 1;	Alytus

4.	Dzūkų ateitininkų II-oji Konferencija	1925	Rytas, 1925, 153(458), 2;	Alytus
5.	Tėvynės Diena Dzūkų krašte	1926-05-02	Rytas, 1926, 95(687), 3;	Alytus Krokialaukis Rudamina
6.	Dzūkų Pavasarininkų Kongresas Lazdijuose	1926-08-28 – 1926-08-29	Rytas, 1926, 191(783), 1; Rytas, 1926, 193(785), 2; Rytas, 1926, 195(787), 2;	Lazdijai
7.	Dzūkijos krašto savanorių suvažiavimas Alytuje	1926-11-21	Rytas, 1926, 240(832), 1;	Alytus
8.	Dzūkų ateitininkų pasitarimas	1928-04-10	Rytas, 1928, 86(1266), 4;	Alytus
9.	Dzūkų ateitininkų konferencija	1928-06-22 – 1928-06-23	Rytas, 1928, 137(1317), 3; Rytas, 1928, 138(1318), 1;	Lazdijai
Suvalkijos regionas				
1.	Pavasarininkų kongresas ir Sporto olimpiada	1925-05-31 – 1925-06-01	Rytas, 1925, 120(425), 3; Rytas, 1925, 121(426), 2;	Vilkaviškis
2.	Tėvynės Diena Suvalkiečių krašte	1926-05-02	Rytas, 1926, 95(687), 3;	Kalvarija, Sasnavas, Prienai, Marijampolė, Griškabūdis, Panemunė, Šakiai, Naumištis, Zapyškis, Paežerėliai, Vilkaviškis
3.	I Kapsų ateitininkų suvažiavimas	1927	Rytas, 1928, 111(1291), 4;	Marijampolė
4.	II Kapsų ateitininkų suvažiavimas	1928-06-24 – 1928-06-25	Rytas, 1928, 111(1291), 4; Rytas, 1928, 117(1297), 1; Rytas, 1928, 128(1308), 2; Rytas, 1928, 150(1330), 2;	Vilkaviškis
5.	Pavasarininkų zanavykų Kongresėlis Griškabūdy	1928-07-15	Rytas, 1928, 165(1345), 2; Rytas, 1928, 190(1370), 4;	Griškabūdis
6.	Ateitininkų zanavykų pietūs pas kun. J. Valiokaitį	1928	Sutemos, 1928, 26, 2;	
7.	Vilkaviškio regiono pavasarininkų suvažiavimas	1931-10-29	Aušra, 1931, 13, 3;	Vilkaviškis
8.	Studentų ateitininkų Zanavykų Dr-jos susirinkimas	1931	Aušra, 1931, 13, 5;	Kaunas
Žemaitijos regionas				
1.	I Žemaičių ateitininkų konferencija	1922	Rytas, 1926, 149(741), 3;	Žemaičių Kalvarija
2.	II Žemaičių ateitininkų konferencija	1923	Rytas, 1926, 149(741), 3;	Kretingoje
3.	III Žemaičių ateitininkų konferencija	1924-08-01 – 1924-08-03	Rytas, 1924, 170(181), 1; Rytas, 1924, 178(189), 3; Rytas, 1924, 180(191), 2;	Mažeikiai
4.	Žemaičių studentų Katalikų susirinkimas	1925-03-22	Rytas, 1925, 65(370), 3;	
5.	Lietuvos Šaulių sąjungos IV	1925-06-21	Rytas, 1925, 118(423), 2;	Medvėgalis;

	skyriaus būrių atstovų suvažiavimas Tauragėje		Rytas, 1925, 142(447), 3;	Kaltinėnai
6.	IV Žemaičių Ateitininkų konferencija	1925-07-17 – 1925-07-19	Rytas, 1925, 160(465), 2;	Skuodas
7.	Žemaičių Studentų Simono Daukanto draugijos susirinkimas	1925-10-18	Rytas, 1925, 230(535), 3;	
8.	Tėvynės Diena Žemaičių krašte	1926-05-02	Rytas, 1926, 95(687), 3;	Viekšniai, Žibikai, Skuodas, Kražiai, Švėkšna, Tauragė, Tirkšliai, Raseiniai, Kretinga, Salantai
9.	I Šiaurės Žemaitijos Pavasarininkų Kongresas	1926-06-27 – 1926-06-28	Rytas, 1926, 135(727), 3; Rytas, 1926, 136(728), 3; Rytas, 1926, 147(739), 1; Rytas, 1926, 149(741), 3;	Telšiai
10.	Žemaičių blaivininkų kongresas	1928-06-24	Rytas, 1928, 138(1318), 3;	Telšiai
11.	Žemaičių ateitininkų konferencija	1928-07-25 – 1928-07-28	Rytas, 1928, 164(1344), 3; Rytas, 1928, 164(1344), 4; Rytas, 1928, 166(1346), 2;	Švėkšna
12.	Šiaurės Žemaitijos pavasarininkų šventė	1928-08	Rytas, 1928, 188(1368), 4;	Mažeikiai
13.	Žemaitijos „Pavasario“ sąjungos atstovų susirinkimas	1928-12-27 – 1928-12-28	Rytas, 1928, 260(1441), 3;	Telšiai
14.	Žemaičių Studentų Simono Daukanto Draugijos susirinkimas	1931-03-15	Rytas, 1931, 59(2105), 7;	
15.	Žemaičių rašytojų paminėjimas	1931-03-21	Rytas, 1931, 68(2114), 7;	Kražiai
16.	Žemaičių Eucharistinis Kongresas	1931-06-11 – 1931-06-13	Rytas, 1931, 130(2176), 2; Rytas, 1931, 131(2177), 2;	Telšiai